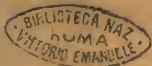
IN FVNERE CAESARIS RASPONI S. R. E. CARDINALIS.

ORATIO

STEPHANI GRADII RAGVSINI BIBLIOTHECAE VATICANAE PRAEFECTI.

ROMAE,
Ex Typographia Francisci Tizzoni. MDCLXXVI.

SVPERIORVM PERMISSV.

EMIN.MO ET REV.MO D.D.

FRANCISCO

S.R.E. CARD. NERLIO.

STEPHANVS GRADIVS
Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus. Felicitatem.

LARORVM Virorum facta, moresque posteris tradere, idque expleta recens eorum mortalitate ex loco superiore apud apertas tunc maximè ad talia populi aures cum prædicatione, & laudibus exequi, vetus huius Ciuitatis, & propè cum ipsius Vrbis mœnibus natus mos est: vtque laudatoris huiusmodi partes assumeret, prout quisque defunctum hominem aut cognationis, aut amicitiæ necessitudine attigisset. Sic à Iulio Cæsare Iuliam amitam, vxoremque Corneliam, sic à M. Cicerone Seruium Sulpitium, sic à Consule Cornelio Tacito Rufum Verginium laudatos accepimus: sic etiam necesse est sine discrimine loci, atque ordinis præstantibus dignitate viris te-

nuioris fortunæ contigiſſe laudatores ; quorum non ita facile eſt catalogum texere, quod ſcriptoribus in prodenda rerum, hominumque memoria ſublimia quæque duntaxat, & (vt Liuius ait) in illuſtri poſita monumento ſpectare placet : Hunc ego morem, nequaquam, vt pleraque alia laudata, obſoletum penitùs, aut intermiſſum erga maximum virum Cæſarem Raſponum Cardinalem, rebus humanis nuper ereptum, ſeruare magna ex parte conatus ſum, contexta, & ſcripto conſignata ſatis prolixa diſputatione ad modum orationis funebris, quaſi in Ampliſſimo Ordine Veſtro, vt moris interdum eſt, pronunciatæ, quæque hac ipſa de cauſa pronunciata non eſt in ſolemnibus exequijs, quas illi in Aede ſacrarum Virginũ, quæ à Sanctiſſima Incarnatione nominatur, amici, clienteſque priuatim celebrauimus. Quam ſcriptionem, quia video cœteris pleriſque viris doctis non improbari : Tibi verò, Princeps Eminentiſſime, etiam placere, & laude dignam videri, ſecurus aliorum de ea cenſuræ, & quia egregij viri fama, præclara vtique, & magna, qualicumque præcone, futura, antiquior mihi omnibus meis rationibus eſt, publicare in animo habeo, & vt in manus eruditorum, qui vſquam terrarum ſunt, quàm fieri poteſt, ornatiſſima perueniat, operam dare ; excellentium virtute, ac dignitate virorum ope ſubnixus, & præcipuè Tua, Princeps Eminentiſſime ; Cuius idcircò nomen, ac titulos in fronte circumferens grata cùm alibi gentium, tùm maximè in Vrbe, & cœtera Italia ſpecies eius, & accepta, & fauorabilis accidat. Pluribus autem, grauibuſque de cauſis ad Te potiſſimum reſpexi,

ſpexi, & primum omnium, quia Te Patronum in locum amiſſi clariſſimi huius Patroni, eique & ſanguinis propinquitate, & geſtorum in Eccleſia munerum communione, & ſimili morum, vitæque integritate iunctiſſimum, adſciſcendum mihi conſtitui, eaque gratia literario aliquo munuſculo propitiandum; vnde extaret publicum, ac perpetuum obſequij erga Te mei monumentum. Quantulum autem diſtat hoc, quod affecto clientelæ erga te ius atque honos à iure, & honore hoſpitij, quo dignatus iam à Tè ſum? quoque nuper ſplendeſcere mihi licuit in Archiepiſcopalibus apud Florentiam ædibus tuis, intra quas occaſione meæ ad Venetos profectionis per lectiſſimum adoleſcentem Ioſephum Marchionem fratrem Tuum ſplendidè, & magnificè ſemel, atque iterum exceptus à Te ſum, nullo prætermiſſo in me honeſtando officio, quod ad declarandum vtriuſque veſtrum erga me ſtudium, & beneuolentiam pertineret. His accedunt quotidiana humaniſſimi animi Tui argumenta, & honorifica de mea mediocritate iudicia, quæ, ſi minus ipſe me noſſem, minuſque ſæpè reſpicerem ad illud Horatianum

Ne cui de te plus, quam tibi credas,

commouendo animum [illegible], & vſque ad arrogantiæ culpam extollendo idonea ſint.

Admonet me præterea, vt Te præcipuè tàm hoc, quàm omni alio cultus, & obſeruantiæ genere mihi demerendum ſuſciperem, ſplendidum iſtud munus, in quo ſcribendis epiſtolis, & dandis mandatis, & conſilijs ordinandis, rebuſque omnibus adminiſtrandis,

quæ

quæ ad ſtatum commiſſi Sanctiſſimo Pontifici vtriuſque inter homines imperij attinent, ſumma cum fidei, induſtriæ, & ſolidi conſilij gloria verſaris. In Te ſiquidem, & glorioſos Tuos labores intuentem ſubit iucundiſſima acti me puero temporis recordatio, quo Petrus Beneſſa meus Auunculus hanc eandem Reipublicæ partem ſub optimo Pontifice Vrbano Octauo non ſine aliqua laude gerebat, ſubit inquam

Et patriæ mentem ſtringit pietatis imago,

renouatoque vetere optimi viri deſiderio; in illa Andromachæ Virgilianæ verba identidem effundi iuuat,

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.

eòque parua magnis componere, atque habitus animorum corporis lineamentis exprimere, & adumbrare gaudeo; idque vſitato communis humanitatis vitio, vt ſibi quiſque, rebuſque ſuis plus nimio tribuat, ſeque, & ſuos magnis nominibus libenter inſerat. Quidni autem magnum Te audacter appellem, Eminentiſſime Princeps? virum genere clariſſimum, animis, & virtute clariorem: cui nihil eorum, quæ intra ciuilis dignationis modum indulgere homini poteſt, non indulſit fortuna: qui eximium purpuræ Tuæ decus es, ad quam per omnes propè aliorum Magiſtratuum gradus, poſt edita illuſtria pietatis, prudentiæ, & inuſitatæ liberalitatis exempla, & obitas inclytas ad omnes penè Reges Europæ legationes plenus honorum, plenus gloriæ, in ipſo iuuentæ robore perueni-

uenisti, in eaque, auctoritate, gratia, & maximarum rerum tractatione cum primis effulges. Sed continendus est non necessarius ad illustrandam rem omnium clarissimam verborum impetus, & habenda ratio modestiæ Tuæ, Princeps Eminentissime, cuius idcirco aures eò magis ab audiendis sunt abhorrentes laudibus, quò animus ad laude digna facienda parator est.

Im-

Imprimatur,

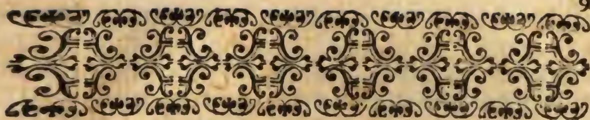
Si videbitur Reuerendiss. P. Magist. Sac. Pal. Apost.

I. de Ang. Archiep. Vrb. Vicesg.

Imprimatur.

Fr. Raymundus Capisuccus Sac. Palatij Apost. Mag. Ord. Præd.

ORATIO.

AESAREM RASPONVM Collegam veſtrum, Principes Eminentiſſimi, acerbo Eccleſiæ, & omnibus bonis funere nuper elatum, laudandum ne hodierno die mihi, an lugendum, & lamentandum exiſtimem, diu, multumque apud animum meum deliberaui. Quis enim deſiderio ſit pudor, aut modus chariſſimi omnium mihi capitis, quìcum annos ipſos quinque, & quadraginta, grande mortalis æui ſpatium, ab vſque condiſcipulatu coniunctiſſimè vixi, adeò intenſis flagrantiſſimæ inter nos vinculis charitatis; vt, ſi in tanta conditionis vtriuſque noſtrum diſtantia ita loqui fas eſt (abſit verbo inuidia) in vnam coaluiſſe animam videremur: cuius maximarum, clariſſimarumque virtutum cultui, & admirationi ita aſſueuiſſem, aſſiduàque earum tractatione, atque experientià ita ſim delectatus; vt ſine illo non modò acerbam mihi vitam, ſed ne integram quidem, aut ſatis ſuperſtitem putem. præſertim quòd, quia natu minor aliquanto me fuit, & vita dignior; clauſos ab illo videri oculos meos æquius, & ordini naturæ conuenientius fuit. Quì ſiccis oculis recordari ſuſtineam illam ſummi viri humanitatem, illum ingenij, vitæque candorem, illam indolem, illos mores, illud effuſum per omnes partes benemerendi ſtudium, & voluntatem; vt affici ſe magno beneficio, quoties ipſe alijs bene faceret, arbitraretur. Et adhùc de priuatis mei doloris cauſis loquor. Quid ſi publicas proferam, ob acceptum grauiſſimum ab Eccleſia, & Republica vulnus, quæ in tanti viri

amiſſione ciuem optimum, iudicem integerrimum, ſenatorem prudentiſſimum amiſiſſet? Nam quid ego de Vrbe ipſa dicam? cuius dignitati, atque ornamentis immane quantũ detractum eſt hoc abſolutiſſimæ virtutis exemplo detracto; quippe quod illa inter eorum præcipua recenſebat, à quorum excellenti virtute hoc habet; vt ſe hodiernæ ſuæ maieſtatis, & amplitudinis ne pœniteat, neue opus habeat ad excitandam in externis gentibus erga ſe admirationem, & reuerentiam redire ad faſtos, & veterum ſuorum procerum præclara nomina vſurpare. Næ ego idcirco operæ pretium abundè fecero, ſi datum omne mihi ad dicendum tempus lamentando, quiritandoque conſumpſero.

Rurſus conceptum hunc tanti, ac tàm iuſti doloris impetum reprimit, & retardat incredibilis, ac propè diuina Viri conſtantia, & animi magnitudo, cuius ille luce cum per omnem ætatem eximiè fulſiſſet; in exitu vitæ, vbi talibus maximè opus eſt, ad miraculum vſque refulſit. Vt enim miſſam faciam admirabilem, vérèque forti, & ſapiente viro dignam in perferendis diuturnis extremi morbi doloribus patientiam, quo ille robore animi, poſtquàm præualentem vim eius intellexit, ad agitanda nouiſſima vitæ conſilia ſe conuertit! quàm intrepidè, quàm ſecurè certum iam, & exploratum vltimæ neceſſitatis nuncium audiuit! Nec enim magis ſollicito animo ad illud ſeſe difficillimum omnium ex hac vita iter ingrediendum accinxit, quàm ſi ad vernam ex vrbe migrationem, ruſticandi cauſa ſuſceptam, accingeretur. quos illi animos caſtè, & innocenter omnis acta vita, & vſurpata per omnem ætatem mortis meditatio, & certiſſima Diuinæ miſericordiæ erga ſe perſuaſio faciebat. Itaque poſt procuratam traditis ex diſciplina Eccleſiæ ſacris, & ritibus animam (quod ille continuò magna cum eximię pietatis ſignificatione tranſegit) nihil iam mortale, nihil caducum, nihil huius vitæ delinimentis addictum ad animum lętum, & bonæ ſpei plenum, atque in Deo defixum, & reclinatum admiſit. Omneque adeò tempus, quod ad effuſum vſque ſpiritum opinione diuturnius interpoſitum eſt, pro obiecta ſibi importuna fruendæ cęleſtis gloriæ mora

inuitus propemodum, impatienſque traduxit. Nec verò aliter animatus, ac vſu interdum venire ſolet viatoribus, cum adornato ad iter nauigio, collectis ſarcinis, comparato viatico domo digreſſi, ob improuiſum aduerſi venti flatum in portu ſubſiſtere, & inter valere iam iuſſos amicos nauſeabundi, ſibique diſplicentes verſari coguntur.

Hæc mihi, multaque huiuſmodi reputanti ſubit vereri vehementer ne non ſatis honeſtæ ſint in hoc tàm felici maximi viri fine lacrimæ noſtræ: quibus tamen ſatis, ſuperque ſine teſte, ac priuatim indulſimus: ne notam aliquam amicitia noſtra contrahere videatur, ſi ab eo, cuius conſilijs, ſententijſque per omnem vitam conſilia noſtra omnia, ſententiæque congruerint; in re vna omnium grauiſſima, & prorſus vnicè noſtris omnibus curis, cogitationibuſque ſpectanda diſſentiremus: ne minus æquo animo partam ab eo benè moriendo votorum ſummam accipere videamur, inuidique potius eius felicitati, quàm deſiderij impatientes iudicemur.

Faceſſat itaque omnis animo moeror, omniſque luctus, & in alteram propoſitæ initio mihi deliberationis partem ſe effundat oratio, in prædicationes, inquam, & laudes, quantum ingenij noſtri patietur infirmitas, exequendas. Nec verò dubitandi locus eſt, ne ſuſcepto tanti argumenti onere rudis & indiſerti oratoris ſuccumbat ingenium; cui enim verba deeſſe poſſunt de eo dicenti, in quo celebrando, & laudibus in cęlum ferendo vulgus ipſum, quod indoctum, & rude à ſapientibus audire ſolet, diſertum eſt? Quid enim per hoſce dies in templis, in foro, in circulis, tota denique Vrbe celebrius fuit, quam voces omnis ætatis, omniſque ordinis hominum in eius laudationem certatim effuſæ, eumque honeſtantes magnificis titulis viri boni, ſapientiſſimi hominis, conſtantis amici, egregij Reip. ciuis, amantiſſimi Eccleſiæ filij, ingenio, doctrina, conſilio, pietate præſtantis, alijſque innumeris, quorum ego ſi partem modò, nec eam ſatis magnam in hanc meam diſputationem coniecero, non vereor ne præſtantiſſimo viro laudatorem idoneum defuiſſe dicatis. Verum alia via longè commodiore, & expeditiore hoc ipſum conari in animo eſt, vt ſcilicet

vitam eius, & res gestas plana, & simplici narratione in medium proferam; laudatoris autem partes tacitæ vestræ existimationi, cogitationibusque relinquam. Quod ego dum facio, dumque illum ab incunabulis per omnes ætatis gradus deductum, quam breuissimè potero, auribus vestris, animisq; admoueo, oro Patres Eminentissimi vt me, quemadmodum hactenus audiistis, attentè, & humaniter audiatis.

Natus est Cæsar Rasponus apud Rauennam, Vrbem Italiæ cum primis vetustam, & nobilem, quæ proximum ab Vrbe Roma dignitatis, & honoris locum, delecto in ea Romanis à Principibus imperij domicilio, diutissimè tenuisset; splendida autem, & inter principes ciuitatis familia, quæ viris fortibus, belliq; & pacis artiũ gloria inclytis sexcentos amplius annos pollens, potensque, & clara per vniuersam Aemiliam, vicinamque Venetiam fuit. Patrem habuit Franciscum Rasponum, virum generis sui claritate dignissimum, de cuius laude, quia, cita morte subductus cum filio non vixit dicere prætermitto. Matrem verò Claricem Vainam, quæ super generis antiquissimi nobilitatem, & præclaram ad omnem virtutem indolem, haustam in gyneceo regnatricis Medicæorum domus sanctissimam disciplinam mariti penatibus inuexit. Hunc illa felici quinque liberorum prole à sese auctum intra quinquennium cum amisisset; conditiones secundarum nuptiarum, quæ fœminæ expertæ fecunditatis, integra iuuenta, & secundissima virtutis fama omni voto maiores offerebantur, magno animo est aspernata; quòd statutum, fixumque sibi esse diceret, illis vnici coniugij sui fructibus colendis, & ad maturitatem perducendis laboriosas suæ solitudinis molestias perferre, & consolari: illud humerorum suorum onus, illam curarum materiem, illa dignitatis ornamenta futura, mundumque suum vniuersum muliebrem; quomodo Cornelia mater Gracchorum iactantibus sua monilia, suasque gemmas alijs fœminis claro ad posteritatis memoriam exemplo dixisse traditur. In huius gremio educatus à pueritia Cæsar nequaquam mollem illam, & eneruem, qua matrum vulgus vti solet erga filios, indulgentiam expertus est, sed potius pa-

trui

crui seueritatem. qua tamen ne magnopere opus esset, præclara faciebat pueri natura, & ad omnem capessendam virtutem mirificè factum ingenium. Inter has autem virtutes princeps meritò fuit necessarius ille ad initium sapientiæ Dei timor, & animus erga hanc ipsam parentem egregiè pius, & obsequens, quem ille animum non modo ad senectutem vsque retinuit; sed ad memoriam quoque posteritatis extendit, excitato magnifico in Aede Lateranensi monumento, vbi nomen eius, & tituli, & laudes amplissimis conceptæ verbis, & pretioso insculptæ marmori legerentur. Nec verò res erat hac tàm illustri specie non dignissima, quæque nunc tenacius in solidi ædificij lapidibus hæreat, quàm olim in auctoris visceribus, & medullis hæsisset. Nihil illi matre dulcius, nihil venerabilius fuit, nec sibi magis, suoque ipsius animo, quam illi placere, & obsequi enitebatur, fructumque vel maximum suorum omnium in virtute, & dignitate processuum, omnisque adeo suæ felicitatis in eo ponebat, quod felicem vnà secum parentem faceret. Vt rediuiuum cerneret ætas nostra laudatum illud in Martio Coriolano filialis pietatis exemplum, qui cum cœteri rerum à se præclarè gestarum vnum propositum haberent gloriæ præmium, in eoque consisterent; ille hanc ipsam gloriam ad redituram ex ea matris lætitiam porrigebat. Hoc illa tàm prolixum erga se filij studium vel vna, quam in eo liberaliter instituendo adhibuerat, diligentia iure sibi debitum effecit. Cum enim haud satis confideret præceptorum, exemplorumque copiæ, quam in Patria eam in rem haberet; cœpit consilium plenum dignitatis, & prouidentiæ migrandi domo, seque cum vniuersa familia in Vrbem conferendi; vt filij à prima ætate Romanis moribus, hominibusque assuescere inciperent, inque litteris, & bonis artibus inter magni nominis doctores, & condiscipulos adolescerent, simulque Laurentij Magalotti materni auunculi, illustri per ea tempora Gregorij XV. Pontificis Maximi gratia, & magnarum rerum administratione florentis, auctoritate, & consilijs vterentur.

Excepit aduentum horum in Vrbem aucta in immensum

domus

domus Barberinæ, arcta ſibi propinquitate connexæ fortuna, Vrbano VIII. poſt breue tempus ad Summum Pontificatum euecto. Quæ res magno Raſponis vſui fuit tùm ad conſtituendam rem familiarem, tùm ad amplificandam dignitatem. Auctus ſiquidem eſt ab Vrbano Cæſar duobus deinceps ſacerdotijs, & honoris amplitudine, & fructuum vbertate in ciuitate præſtantibus, altero in æde Laurentiana, cui à Damaſo nomen eſt, altero poſt hoc dimiſſum in Baſilica Lateranenſi. Quibus ille Eccleſijs per omne Pontificatus illius ſpatium operam ſuam, induſtriamque nauauit magna cum diligentiæ, & pietatis laude, ſed præcipuè Lateranenſi, cuius præterea memoriæ, ac dignitati egregiè conſuluiſſe viſus eſt, edito luculento de rebus eius commentario. Quo ille opere memoris, & grati erga altricem ſuam animi, ingenijque elegantia, & eruditione præſtantis gloriam doctorum omnium iudicio ampliſſimam eſt conſecutus.

Secutum eſt difficile Barberinæ familiæ poſt obitum Vrbani tempus; vt opus illi fuerit ad extrema migrationis ab Vrbe conſilia ſe conferre; in qua expedienda nihil propius factum eſt, quàm (quia mare ad iter placuerat) vt exortæ fortuitò tempeſtatis ſæuitia peſſimè, & propè ad interitum mulctarentur. In huius vniuerſi periculi ſocietatem ſeſe conijcere magna cum animi alacritate Cæſar optauerat, inuituſque adeò primo turbarum illarum tempore apud Vrbem ſubſtiterat, ſupra quàm dici poteſt nauandæ in eam rem operæ cupidus; cùm propter eius familiæ priſtina de ſe merita, tùm propter recens beneficium amplificatæ ſuæ non mediocriter dignitatis. Quippe non ita pridem adſcitus erat in Collegium duodecim virorum, qui formandis literis Apoſtolicis præpoſiti ſunt, iuſque percipiendi fructus ei muneri attributos acceperat. Ad quorum alterum auctoritate Barberini Cardinalis, ad alterum etiam liberalitate, & facultatibus, eſt vſus. Nec verò multum interceſſit ſpatij, cum materiam referendæ per hoc genus officij gratiæ nactus eſt, quo tempore defuncto apud Pariſios Tadæo Barberino Vrbis Præfecto ad ſolatium relictæ ibi partis liberorum eius in Galliam vna

cum

cum matre se contulit. Magno autem hæc eius peregrinatio claris illis exulibus adiumento fuit ad gubernandas tali tempestate res suas; cum, super domestica incommoda, in turbas, atque pericula nutantium ciuili motu Galliarum incidissent: magno item illi profectui ad animum pulcherrimarum rerum notitia subornandum, atque instruendum; cum florentissimæ Orbis terrarum nationis, inter tractanda, quibus erat intentus negotia, mores, & studia, & populos sibi penitus cognoscendos suscepisset, seque illi inuicem spectandum, admirandumque præbuisset, clarissimasque suas virtutes, & laudes, quarum famæ, secundissimæ mox apud eam gentem de se futuræ, prima iam tum fundamenta iecisse visus est.

Cum autem interposito tandem spatio coorta illa aduersus Barberinos tempestas non mediocriter resedisset, ac tædere cœpisset eius auctorem suæ seueritatis aduersus clarissimam familiam de se, deque Ecclesia, & Republica optimè meritam, iamque de reditu cum illa in gratiam, deque ea gratia affinitatis vinculo stabilienda consilia agitarentur, idemque Cæsar conciliator eius fœderis, atque interpres placuisset; nihil fuit in illo splendido munere obeundo eius cõsilio maturius, nihil opera efficacius, nihil fide constantiaq; præstantius: nihil porrò, postquam confectum ex sententia negotium est, accidere illi potuit magis honorificum iudicijs de eo factis ab vniuersa Ciuitate. Quæ, quod grauiter, molestèque infestas illas inter summos viros dissensiones tulisset; nullum finem faciebat gaudendi, & gestiendi, auctoresque suæ lætitiæ plausibus in cœlum, & acclamationibus extollendi. Nemo autem omnium erat, qui Cæsari tanta confecta re omnia summa deberi non crederet; ac ipsum etiam purpuræ honorem, tradito præsertim Romanis Pontificibus more, locum, quem ipsi antea in amplissimo ordine tenuissent, arbitrio posterorum eius Pontificis, à quo id beneficium accepissent, attribuendi. Nec erat quisquam, qui dubitaret, quin in delectu sic exornandæ personæ habenda esset ratio viri inter propinquos dignatione, auctoritate, & gestis in Ecclesia honoribus facilè principis. Cum tamen grauissimis de causis in alia

omnia

omniai tum esset; incredibile dictu est, quàm fortiter, & sapienter sese præteritum tulerit, quàmque magnum ea occasione specimen dederit docilis, tractabilis, & ad nutum rationis ductilis animi. Qua ille moderatione, & facilitate ingenij assecutus est, vt planè dignus videretur commodis, & honoribus, quibus mox cumulatè in gratiam nouæ affinitatis est auctus. Quippe à sapientissimo Principe, & summa in æstimandis moribus hominum sagacitate creditam suæ fidei, accepit partem Reipublicæ multò grauissimam in publico de administratione Ciuitatum Ecclesiæ Romanæ consilio, in quo accipiendis, perscribendisque epistolis, & concipiendis decretis, & dimittendis mandatis, ijsque omnibus cum Principe communicandis præpositus est. Cum autem profligare delicta, & maleficia, comparatasque aduersus ea animaduersiones, & pœnas ordinare,& statuere negotium huius consilij, vel præcipuum sit; dici non potest quantam in ea seueritatis publicæ administratione Cæsar non modò æquitatis, & abstinentiæ, sed etiam lenitatis, & mansuetudinis gloriam sibi parauerit. Qua sanè re difficile omninò factu erat, vt satisfaceret animo Principis, quem omnes nouimus iusti tenacē fuisse,& ab insito aduersus malos, & sontes odio ad vindicandum in peccata, & scelera inductione quadam naturæ propensum. Quod tamen ille adeò cumulatè perfecit; vt probata semel oculatissimo viro fide, atque integritate, & modestia, quibus ille artibus libertatem loquendi suam condiebat; apertè interdum ab illo dissentire auderet,susceptasque ab se reorum causas, tanquam apud iudices, cum eo disceptare. Fiebatque non raro, vt senex summæ grauitatis, consumatique iudicij in adolescentis sententiam non grauatè concederet, nec vllum ea re suæ constantiæ, aut auctoritatis dispendium se fecisse arbitraretur.

Perrexit in hac eadem curanda prouincia Cæsar,etiam sub Alexandro, qui Pontificatum Innocentij successor exceperat, dilectus in paucis ab illo, atq; in pretio habitus; vt nihil maioris quicquam rei in administratione sui principatus haberet, quod illi communicatum esse nollet, nihil, in quo consilium

lium eius, auctoritatemque versari non cuperet.

Sed maximè omnium excellens viri virtus enituit asperrimo illo, & pleno terroris pestilentiæ tempore. Cui cladi primo grauiter è finibus Campaniæ imminenti occurrere, mox magno impetu ingruentem, perque omnis Vrbis partes longè, latèque diffusam ab vniuersi populi pernicie arcere, ac depellere Parens optimus cum suscepisset; nullo præsentiore, magisque efficaci ad inceptum tàm arduum persequendum instrumento, quàm hoc ministro suo vsus est omni reclinata in eius, vt ita dicam, humeros tanti operis mole; propterea quod contagionibus morborum occurrere, incolumesque, & securos ab eo periculi genere populos pręstare Cõsilij publici, de quo iam diximus, munus est inter alia longè grauissimum.

Quid hìc ego dicam Patres Eminentissimi, aut quomodo dicam, aut quid omninò non dicam? hæreo prorsus, dubiusque, & incertus animi sum, quam nam potissimum ex præstantissimis eius laudibus in hoc negotio versatam commemorem, exornandamque, & illustrandam aggrediar (piget enim initi de nuda narratione propositi) fidem ne, an diligentiam: consilijne vim, an operæ celeritatem, patientiamne in tollerandis laboribus, an in adeundis periculis fortitudinem? Cum simul & Vrbis saluti, & Prouinciarum tutelæ vnius præcipuè cura, & vigilantia prouidendum esset, versarique assiduè oporteret in promiscua hominum turba, opem ab eo afflictis, & perditis rebus suis orantium. In quibus non pauci reperti sunt, quos exitiali illo morbo correptos ad colloquium suum imprudens cum admisisset; statim inde digressos miserandum in modum ab eo consumptos audiuit. Sed mihi, qui omnibus his interfui nihil æquè admirationi fuit, quàm incredibilis quidam in hoc viro profundæ mentis captus, & cogitata expediendi felicitas; Vt cum silente foro, intermissisque iudicijs, & omni Ciuitate in vnam corporum salutem intenta, reliqua penè omnia, quorum publicè consulto, aut facto opus erat, illo ministro, atque arbitro transigerentur; in illa tamen negociorum omnis generis turba, illo curarum vndique affluentium æstu nullum admodum districti, aut oc-

cupati, aut sub tanta rerum mole fatiscentis animi signum daret; sed hilarem se, iucundumque amicis præberet, iocisque etiam, & vrbanitate in illa tristissimarum rerum tractatione assiduè vteretur. Quò factum est, vt Princeps sapientissimus, in cuius laudem, tanquam auctoris, & arbitri consiliorum, hæc omnia redundabant, formidolosa, & plena indignitatis de Vrbe deserenda consilia eo constantius repudiauerit, communemque sibi fortunam cum populi sui fortuna immoto, & de sua statione non decedenti esse voluerit, nec se corruptelis assentatorum, qui talia suadebant, versandum, agitandumque præbuerit, non sine felicissimo successu laboriosi sui aduersus vim pestilentiæ incepti. Quippe monstrum illud omnium funestissimum, teterrimumque in Vrbe, & parte Italiæ, quam Ecclesiæ Romanæ amplectitur ditio, lusisse propemodum visum est præ cladibus aliarum ciuitatum, & gentium, in quas malignitatis suæ virus intulerat.

Spectatam tot arduis in rebus singularem huius viri virtutē exercuere prætereà non minore cum eius laude consecuta æquè difficilia Reipublicæ tempora, cum orta ob rem fortuitam in animo Regij Gallorum Legati offensione, quæ ad ipsius Regis dignitatem pertinere dicebatur, resque iam ad arma spectare cępisset, essetque periculum, ne belli perniciosi incendio omnis conflagraret Italia; restituendæ inter optimum parentem, & carissimum filium gratiæ sequester, & interpres electus est. Hìc enim verò theatrum ille idoneum nactus est vnde animus eius, qua sui parte pulcherrimus esset, & Reipublicæ maximè vtilis adspiceretur. Res erat quæ agebatur plena suspicionum, plena inuidiæ: cum homines ignari rerum, & quibus conuulsia re Christiana opus erat, pulsatum Regium Legatum: ipsum Regem contumelia affectum: validissimam omnium nationem ludibrio habitam, vanissimis sermonibus, rumoribusque differrent: ipse Legatus vir summa dignitate, summaque potentia, inque animo Regis validus, & gratiosus in primis; quem propterea cuiusquam mortalium auctoritate à suscepto semel proposito deterreri, aut auelli inanis operæ res erat. Hunc tamen Cæsar sollerter odoratus

homi-

hominem esse miti, tractabilique natura, & optimæ mentis, optimique propositi; tum si qua opportunus erat adiretur, facilem, apertum, & rationi maximè peruium. Hunc inquam, adeò sibi deuinxit, tam altè sese in illius studium erga se, & beneuolentiam insinuauit; vt nihil esset tam arduum, quod ab illo non impetraret. Quæ res ne cui dubia esse possit, experimento longè clarissimo compertum est, cuius ego experimenti historiam non minus lepore, quàm grauitate notabilem, propterea quod rei gestæ præsens interfui, breuiter, & summatim exponam.

Agebamus in oppido S. Quirici, qui locus primo cum Legato congressui electus fuerat; & durissima quidem prima eius postulata fuere, donec colloquendo, & disceptando, aliaque, atque alia ex ijs, quæ subinde proponebantur paulatim, decerpendo non admodum grauia visa sunt, præ illis, quæ deinde audire, & admittere necesse fuit. Cum tamen adhuc Romæ grauissimis de causis non probarentur, eoque in summum discrimen adducta res esset, ne abrupta omni reconciliandæ gratię actione infestis animis ab ea discederetur; breues à Legato quasi inducias obtinuit, quoad missi eam in rem festini ad Vrbem nuntij commodius fortè aliquid afferrent; cumque eam veniam semel, atque iterum accepisset, tertio petere aggressus alienas prorsus ab ea mentione Legati aures offendit; cum certum, fixumque sibi esse diceret nullam vlterius moram interponere, quin infecta pace discederet, violatumque ius gentium iustis, pijsque clarissimi Regis armis repetendum relinqueret, eiusque interim nomine apertas inimicitias propinquis Pontificis, domuique eius vniuersæ denunciaret. Id autem voce, oculis, omnique habitu oris ad tristitiam, seueritatemque composito ita executus est, vt nullum neque adhortationibus, neque precibus locum reliquisse videretur. Instare nihilosecius Cæsar, & omnes industriæ neruos intendere: nihil reliqui facere, quod ad versandum in omnes partes animum hominis valere posset. Quid multa? expugnat obfirmatum secum luctantis propositum; sed præcipuè validissima omnium amoris adhibita machina, post quam ad vr-

banitatem,iocosque conuersus, sui quoque, suæq; priuatæ existimationis respectum placidè, renidens, interposuit; ne scilicet obscurus, & inglorius nullo nauatæ tàm diligenter operæ fructu ad Vrbem, & Pontificem reuerteretur. Namque vir humanissimus non vltrà cunctatus est, quin se animi victum,& in rogantis auctoritate futurum affirmaret; ea tamen, inquit, lege; vt sanctè mihi promittas, hoc te idem vlterius, etiam si opus maximè tibi videbitur, non petiturum, vtque in hæc verba syngrapham conficias obligatæ tuæ fidei testem apud me futuram; quod illicò factum est, plaudentibus effusè nobis, qui præsentes eramus, mirificèque fauentibus candido,& liberali summi viri illius ingenio, qui amicitiæ intra paucos dies coalitæ tantum tribueret; vt sanctissimis eius illecebris imparem constantiam suam esse crederet, quo modo Dictator olim Cæsar imparem aduersus Tullianæ eloquentiæ tela expertus est decretam iam animo sibi aduersus C. Ligarium inclementiam.

Nec verò contentus vir ornatissimus præsentibus hisce, & coram præbitis sui studij, atque amoris indicijs (quasi illum collegam in aliquo magistratu summa cum animorum cōcordia gesto habuisset, ac non potius aduersarium, & summis secum de rebus altercantem, ac dissidentem, & à quo re infecta in omnibus de pace actionibus discessisset) absentem quoque postquàm in Patriam reuersus est amare perrexit,& colere, & admirari, & exquisitis tollere in cęlū laudibus, qua re nomen eius frequens in ore,& auribus florentissimæ illius Nationis,& fauorabile,& gratiosum effecit. Nuper autem cum periculoso morbo implicitum audiuit, in eoque rem esse, vt vitium aquæ intercutis timeretur; tanquam illa curatio sui potissimum officij,& muneris esset, ad agitanda pro salute eius consilia, & præsidia expedienda se conuertit, eumque in vsum præsentissima,& miræ raritatis remedia, quanta maxima celeritate fieri potuit, in Vrbem transmisit; sera illa quidem,& irrita; quippe biduo demum postquàm suo fato-functus iam fuerat, allata sunt. Hoc argumentum felicissimæ in demerendis hominum voluntatibus industriæ, ab homine claro illo quidem,& magno

gno, ſed tamen externo profectum, atque ab eo, qui cum illi breuis vſus, & creandis potius odijs, quàm amori conciliando idoneus interceſſiſſet: Hoc, inquam, argumentum propter exempli raritatem multò luculentius & vberius ad fidem dicto meo faciendam fore putaui quàm ſi ad amicorum promiſcuæ conſuetudinis conſtanter in hoc genere facta, & acutè dicta me contuliſſem. Quorum tamen magnam copiam habeo, nec magis numero quàm dignitate præſtantem. Teque imprimis Ampliſſime Cardinalis Alteri, veterem ſummi viri ſodalem, eidemque ſocietate grauiſſimorum in Rep: munerum, & mutuis omnis generis officijs intimè, arctiſſimèque deuinctum: cum quo propter acceptam vnà Senatoriam dignitatem, eòque proximum vobis attributum in Ampliſſimo Ordine locum, iucundiſſimos penè quotidie ſermones miſcebas: quem præclaris in ipſum, clienteſque eius, & neceſſarios congeſtis beneficijs, quem honorificis de eius virtute ſæpè factis iudicijs ampliſſimum, & ornatiſſimum eſſe voluiſti: quem denique cum, ſupremo hoc morbo laborioſè luctantem, ſtudio, conſilijs, opera ſubleuare, & ſi fieri poſſet vrgenti fato eripere, conatus es: cuius ſalutem, ac vitam votis, & precibus à Deo, ſuperiſque omnibus paciſci, & flagitare non deſtitiſti, tùm per te ipſum, tùm aduocatis in auxilium tuæ pietatis numeroſis religioſorum, Deoque dilectorum hominum agminibus, admotàque efficaciſſima illa ad cęleſtem opem accerſendam liberalitatis in pauperes machina, nec vlla prætermiſſa re, quæ ad morandum adhùc ſuperſtitis amici ſpiritum, & honeſtandam extincti memoriam pertineret. Sed ad inſtitutam mihi inuictæ in hoc viro dexteritatis propoſitum, à quo longius digreſſus ſum, exequi pergam. Luculentum huius egregiæ virtutis teſtimonium retulit à Rainaldo Eſtenſi Cardinali, qui ſociatis cum Legato rationibus, & conſilijs in eodem illo Oppido conſederat. Cum enim, data occaſione, magnificare aggreſſus eſſet opes Regias, bellique, quod ab illo inſtaret, calamitates enumerare, quantoq; in diſcrimine omnis Italia, Latiumque, & Vrbs ipſa Roma verſaretur, cumque à reſpondente ad ea Cæſare quædam audiſſet, quæ ad eleuandas eas tragædias & formidi-

nes

nes pertinerent,idque iocosè,tempestiuè, & multa cum hilaritate dictum esset; en habet (exclamauit) Ecclesia Romana virum amplitudine sua dignissimum, cuius opera,si me audiet, in tractandis Regum,& Principũ ingenijs vti non intermittet; vt qui tã bene calleret artẽ dissociandi res inter se naturà iunctissimas duas,periculũ offensionis,& libertatẽ loquendi.Et hęc quidem dexteritatis & sapientiæ;illud fidei & probitatis,quod in curandis, quæ acceperat, mandatis,sententiam suam de ijs, quæ agenda erant à sententia Principis discrepantem interponere,argumentisque eam & rationibus prolixè confirmare per litteras non dubitaret. Vt qui facilè intelligebat hac vna maximè ratione verum amicum, & fidelem ministrum à ficto adulatore differre. Qua tamen ille loquendi libertate non solum nihil offendit apud Principem, qui suis sensibus & consilijs,propter singulare, quo pollebat, ingenium, exquisitamque doctrinam, meritò delectaretur; sed eo maiore gratia fuit,vt qui paucos ante acceptum purpuræ honorem dies audire ab eo meruerit,breui futurum vt intelligeret, quàm vanum esset, quod vulgò iactatur, malè sibi, rebusque suis eos consulere, qui Principibus contradicunt.

Non placuit irato nostris peccatis cęlesti numini huic primæ pacis actioni successus prosperos dare, idemque vsu venit secundæ,quæ in Alpibus est habita,ad quam ille profectus est cum splendido Legati Apostolici titulo ex eorum numero,qui missi nominantur; donec tertio tandem experimento in Ethruria apud Vrbem Pisas negotium omne ex sententia confectum est, ijs quidem conditionibus, quarum austeritatem, mora,& interuallis in immensum auctam sua dexteritate Cæsar, & sapientia magnoperè leniuisset. Hoc certè assecutus est, vt longè æquiores acciperentur, quàm quæ ab optimo,& concordiæ studiosissimo Pontifice, si ita res posceret,accipi iubebantur. Vtcumque autem vniuersa res hæc se habuerit, nemo omniũ fuit, cui non abundè persuasum esset de excellentis consilij laude, quam in ea gerenda Cæsar est consecutus, quique dubitare auderet quin illi meritò accidissent, effusæ illæ, quibus rediens exceptus est, populi iuxta, Patrumque gratulationes,

& plau-

& plausus. Minimè verò dubitauit Sanctissimus Pontifex, qui debitum illi pridem sacræ purpuræ honorem hac potissimum de causa non vltrà differendum putauit, adeòq; proximo supplemento Senatus amplissimo illum ordini adlegit, sequente verò, quod post biennium factum est, renuntiauit, & consueta illius honoris insignia ferre iussit. Serius omninò quàm eximij viri promerita, & bonorum omnium studia, & prudentissimi cuiusque iudicia postulabant. Sed ego diuino arbitror consilio iniectam incrementis eius fortunæ moram; vt quæ data sorti dumtaxat natalium videri possent, virtuti quoque reddita esse constaret, accederetque eius gloriæ, quod nequaquā sine sudore, ac puluere tulisset hanc palmam; adeòque & ipse haberet in amplissimo illo dignitatis gradu, quo magis quàm ipsa dignitate gauderet, & cęteri veris illum, & suis pretijs potius quàm alienis titulis æstimarent, & magni facerent.

Quid iam hìc Patres Eminentissimi oratione cuiusquam opus est, vt qualis, quantusque in tanti honoris fastigio vobiscum vnà fuerit intelligatis? vos ipsi omnium locupletissimi testes apud vos recordamini, tacitique vestris cogitationibus vobis subijcite, quæ fuerit eius in dicenda sententia grauitas, in exercendis iudicijs religio, in promendis consilijs, ordinandisque sapientia: quàm efficacem eius eloquentiæ vim, vbi consulto opus esset, cognoueritis, quàm grauem in ijs, quæ diuersè antea senseritis auctoritatem: quàm promptam vicissim, ac paratam in mutando consilio, & sequenda meliore sententia docilitatem: quàm effusè hominis modestia sitis, & morum facilitate delectati, itemque vrbanitate, & salibus, quibus ille seueritatem ingenij sui, & inuicti à vitiorum illecebris animi tristitiam condiebat, quibusq; tanquam machina quadam adhibita, non minus multa in animis audientium, quàm cum seriò loqueretur magnorum oratorum exemplo conficiebat. Sed ego à proposito contrahendæ hoc loco orationis nonnihil discessisse videor, & contra vetus prouerbium noctuas Athenas mittere aggressus. Reprimam itaque nimis cupidè cęptum verborum impetum, & in re minimè obscura testibus non necessarijs vti desinam.

Re-

Reliquum est, vt de rebus eius in Vrbinate legatione gestis pauca dicam. Ad quam ille Reipublicæ partem nequaquam rudis, & inexercitus, sed capto duodecim per annos regendorum populorum experimento in publico, de quo dixi apud Vrbem Consilio accessit, cuius Cōsilij auctoritate, imperijsque non subiectæ modò Romano Pontifici gentes regnantur, sed etiam ipsarum gentium Rectores, & Præsides; quorum quotidiana in vtramque partem exempla cum prodeant, suo cuiusque auctores honore, aut ignominia consequenter; fieri non potest, vt ij, quos talibus non solùm interesse, sed etiam præesse contingit non eximij sint in hoc genere laudis. Atqui nihil minus expediebat viro clarissimo, ad retinendam hactenus partam existimationem, & famam, quàm hæc ipsa, de qua disputo, ratio: propter expectationem, quæ in animis hominum hæc eadem apud se reputantium incredibilis de illo erat commota; quòd nihil vulgare, nihil vsitatum, nihil quod ab alio quoquam effici posset humanissimæ illæ gentes eo Rectore sibi, rebusque suis augurarentur. Quod quidem quanti momenti sit ad extenuandum omnem speratæ gloriæ prouentum nemo est, qui non intelligat. Sed vicit, ac deuorauit, vt ita dicam, omnia incommoda, omnesq; obices constans, & obfirmatum maximi viri in bona mente propositū, & excellens ad ea, quæ sibi proposuisset efficienda naturæ vis, ingenijque præsentia; quibus factum est, vt quem in prouinciam profecturum magna fama præcesserat, maior, clariorque, & augustior præsens, & datis coram experimentis inuentus sit. Animus recti tenax: vitiorum osor: non minus à gratia, quàm à sordibus inuictus: nulli peruius cupiditati: integritatis, & abstinentiæ in ijs omnibus, quibus partem aliquam sui gerendi muneris credidisset seuerus exactor: apertæ ad omnium querelas aures: nulli ad submouendos ad se adeuntes obices, nulla claustra, nulli lictores; sed præstò semper, & parata ad consulendum notis, ignotisque benignitas: Nec verò ad iam cęptas solum inter ciues controuersias æquitate iudicij finiendas; sed ad excindēda earum, quæ imposterum oriri possent semina intentum, & efficax studium;

dium;

ium ; vt si fieri posset celebratam illam Horatiano carmine ori à litibus orbitatem in suæ ditionis ciuitates induceret, remerent deinde licet, & rumperentur clamosa causidicorum urba; quique alij vermium instar, nisi corruptis discordia mo-ibus hominum, & voluntatibus ali, sustentarique non pos-int.

Huc pertinet nauata ab illo strenuè, & diligenter opera, ad stinguenda odia, & simultates, quæ non singulos modò in-er se homines, sed gentes, atque familias vniuersim trans-nissis passim, quasi hæreditario iure, inimicitijs collidebant. Qua in re adeò felix eius industria fuit, tàm latè patens, atq; iffusus laboris in id adhibiti fructus; vt, quæ olim inter sum-na rerum humanarum capita præclara in hoc genere, & egre-gia confecisset, tyrocinium videri possint nobilissimi eius truendæ inter mortales gratiæ artificij, quod deinde maiore nimo, ex loco superiore, & addita consilijs imperij auctori-ate, vberius, & maiore cum quæstu publicæ felicitatis exer-eret. Hæc autem, multaque præterea, quæ sigillatim com-memorare superuacuum est, strenuè ab illo facta, & sapienter consulta cùm in oculis nobilissimæ prouinciæ, & specie ma-gnifica, & vsu salutaria, & ipsa tractatione iucunda accide-ent; incredibile dictu est quanta erga illũ studia, quales amo-es in omnium animis excitarent, quamque se fortunatas illæ ciuitates, ac gentes talem nactæ Principem, ac Parentem ar-itrarentur; vt iam maioribus suis felicia illa tempora supe-rioris ætatis, quibus illi sese præ cęteris omnibus Italiæ po-ulis gloriosos florentesque iactauerant, inuidere desinerent, veteresque suos Federicos, & Guidubaldos, clarissima illa ci-ilis sapientiæ nomina, minore cum desiderio, memoria, & sermonibus vsurparent.

Sed mihi, dum temporum seriem nimis religiosè in dicen-do consector, penè dicere excidit, quod omnium maximè di-cendum erat, & per omnia ætatis eius tempora peræquè por-rectum est, eximia, inquam, huius viri in officijs amicitiæ co-endis fides, & diligentia, qua maximè inter principes ciuita-is vita eius insignis, & memorabilis fuit. Non ille obiter,

& temporis cauſa; ſed ſolidè,& ex animo diligebat, quos, habito delectu,amore ſuo dignos duxiſſet: nihil autem hìc fuci, nihil ad ſpeciem,oſtentationemque compoſiti: nihil remiſſi: nihil inſtrenui: facere occupabat, quod amicos petere ab ſe æquum eſſe iudicaſſet; eòque gratuitum etiam à rubore, qui precibus adiunctus eſſe ſolet, munus efficiebat ſuum; vt qui hoc ipſum commodare,& benefacere in fructu,& pretio operæ ſuæ poneret, nec præterea quidquam inde ad ſe redire vellet. Nec verò vnum,aut ſimplex erat benemerendi genus: cùm alijs opera, alijs gratia, alijs conſilio præſtò eſſe gauderet, ſeque cum Principe, cum Patribus, & vbicumque opus eſſet,libentèr interponere, nullo ſui, ſuarumque rationum reſpectu,quaſi tantundem propriæ ſpei detrahi videretur,quantum pro alijs impetraſſet: Nec minus ad amplificandas amici fortunas, quàm ad propulſandas calamitates induſtriæ,ſtudijque conferre, quod genus beneuolentiæ, opinione rarius eſt, & ab vſu vulgaris hominum turbæ remotius; quorum plerique omnes non magis ſolliciti ſunt,ne miſeros,iacenteſque amicos, quàm ne admodum felices, ſibique æquatos adſpiciant;peſſimà,eademque frequentiſſimà amoris,inuidiæque, inter maximè coniunctos innaſci ſolitæ,mixturà. Nullum ille lucrum, nullum commodum in amicis colendis ſectabatur; eiuſque rei cùm multa alia documenta ſunt; tùm illud multò clariſſimum, quod inſtitutus hæres ex aſſe admodum pingui à Ioanne Baptiſta Rinalduccio,viro non mediocris in ciuitate ingenij, doctrinæque fama; contentus præclaro de ſe facto à vetere amico iudicio,itemque ſcriptis quibuſdam,ab illo elucubratis,reliqua omnia legitimis hæredibus fruenda conceſſit, quamuis eo tempore, ob ſumptus non mediocres ad inſtruendã nouã ſuã in ampliſſimo ordine dignitatem factos,æs alienum grande contraxerit, eamque ob rem tantam moleſtiam caperet, tàmque frequens de ea ſermo illius eſſet, & cum fortuna expoſtulatio; vt quibus audire talia neceſſe erat, conſuetam hominis alijs in rebus animi magnitudinem requireremus. Quæ tamen omnia perferre, & tolerare ſatius duxit, quàm committere, vt ſanctiſſimo amicitiæ fœdere ad

vtili-

vtilitatem, & quæſtum, quantumuis laudatum, & honorificum, abuſus eſſe videri poſſet.

Habetis, Eminentiſſimi Principes egregij Collegæ veſtri; qualis à malo pictore delineari potuit; nõ tamẽ adhuc vſquequaque abſolutam imaginem. Quippè illam ea parte dumtaxat intuendam vobis propoſui, quà publicus eius aſpectus, & omnium oculis expoſitus fuit: cùm Rempublicam tractaret: cùm in Aulæ, cùm in fori luce, cùm in gentium omnium arbitrio verſaretur. Qua facie ſi vobis magnus, & admirabilis viſus eſt; maiorem propemodum, & admirabiliorem viſum iri ſcitote, ſi virtutem eiuſdem in ſe ipſum intenti, ſibique vacantis, remque ſuam priuatam agentis conſiderabitis.

De moribus hominum rectè philoſophari, ciuitatum, & gentium ingenia, & leges, & ſtudia habere perſpecta, cæteraſque res omnes humanas, quæ extra quemque noſtrum ſunt intelligentià, & cognitione complecti, magnæ ſine dubio eſt, ſed tamen humanæ ſapientiæ. Se verò ipſum noſſe, (ſi quid conſentienti in hoc antiquitati vniuerſæ credimus) cæleſtis, & acceptæ Diuinitùs doctrinæ res eſt; ardua ſcilicet imprimis, & operoſa, eademque vtilis ante alias, maximèque frugifera, & ſalutaris. Hac ego ratione ſe ipſum regere, ſibique, & ſuo animo imperare, quàm ſi ampliſſima in alios imperia exerceas multò vtilius, multòque præſtantius eſſe ſtatuo, artemque, & facultatem, quæ hoc ipſum rectè, & cùm ratione facere præcipit, cęterarum artium, facultatumque pulcherrimam eſſe, & humanæ vitæ ante omnes alias neceſſariam. Quam tamen artem fato, quodam cęcitatis humanæ, quaſi vanam, & ingloriam plerique omnes, ſummi pariter, infimique contemnimus, & debitas ſuis quiſque temporibus curas aſſiduè ad res alienas, & maximè publicas tractandas extendimus, ſimul opinionis errore ducti, ſimul inconſulto quodam proferendi nos vtcùmque conſilio.

Quod niſi ita quàm ſæpiſſimè fieret: ſique ſuarum quiſque curarum, & cogitationum ſatis amplam prouinciam ſe ipſum, reſque ſuas priuatas eſſe crederet, ac nemo ad rem capeſſendam publicam, niſi ſua priuata rectè antea conſtituta, hoc eſt,

nisi magnis, & non vulgaribus naturæ, doctrinæq; adiumentis instructus accederet; meliore profectò loco humanæ res essent, nec tantis immanium incommodorum, & cladium quasi procellis, & turbinibus agitarentur.

Hæc & huiusmodi philosophiæ minimè vulgaris præcepta cùm ille penitus animo fixa, & recondita haberet; essetque ob insitam animi modestiam suarum rerum parcissimus existimator, nec magnoperè aliorum se laudantium, suaque mirantium vocibns commoueretur; nihil sibi cùm aula, nihil cùm Republica, nihil cùm magnis, & modum suum priuatum excedentibus negocijs esse statuerat; contentus modico genere vitæ inter collegas suos Lateranenses sacerdotes non ignauo, neque inerudito in otio, ad mortem vsque, degendæ. Mirus animi tranquillitatis amator, quique in ore assiduè haberet veteres illos solitudinis cultores, quos sibi, quantum suscepta iam viuendi ratio pateretur, maximè imitandos decreuerat. Mansissetq; in ea ratione per omnem ætatem sequenda, nisi interuenisset auctoritas viri grauissimi, propinqui sui, summa in Ecclesia dignitate, cuius respectu, matrisque præterea, & amicorum adhortationibus, & tantum non conuicio adductus est, vt omissa virtuti animi sui dissentiente philosophia, in collegium duodecim virorum, qui formandis litteris Apostolicis præpositi sunt, vt ante diximus, adsciscí se pateretur. Quamuis autem in hoc ille magistratu, propter adiunctum illi magnam tùm in foro, tùm apud Principem clarescendi facultatem, res gerere, & negocijs implicari, amicorumq; & clientium temporibus inseruire instituisset: quamuis inde per alios, aliosque honorum gradus, per obita munera, per administratas prouincias in media Republica versari non intermitteret, animumque non minus quàm corpus varietate, & multitudine occupationum districtum haberet; inibat nihilò secius rationem, qua retineret pristinam illam suam animi tranquillitatem, & studium otij non inglorij, ac solitudinis in ipsa hominum, & negotiorum frequentia vsurpandæ; cum exemplo magni Africani sæpè subduceret se multitudini, & rerum turbis, animumque sapientiæ præceptis, & re-

rum

rum cęlestium meditatione aduersus fortunæ vim, & vitiorum illecebras subornaret. Hunc ego pulcherrimum habitum eius animi soleo interdum iucundissima recordatione mecum ipse recolere, cùm æstus omnes curarum, & aulæ strepitum, & fori iurgia, quæ alij vel obruendo satis essent, non plus illi negotij exhibere animaduerterem, quàm maris, ventorumque vim magno alicui nanigio, æquali cursu iter susceptum persequenti, & minutos circa se lembos laborantes, & naufragio proximos prætereunti. Testes generosi illi mentis Dei charitate flagrantis excursus, ab illo subinde editi, & scripto consignati. Quæ ego scripta cum lego, nequaquam hominem occupatum, & humanis curis distractum, sed veterem quempiam Nitriæ, Thebęarumque siluarum incolam, vigilijs, & ieiunijs confectum cogito; eminet siquidem in verbis illorum, atque sententijs imago quędam simplicitatis verè christianę, & animi honestis cogitationibus exerciti, in vnũ Deum intenti, & humana pręclarè despicientis. Ipsum genus orationis promptum, & profluens, plenum dignitatis, plenum fidei; vt non os loqui, neque digiti scribere, sed pectus ipsum suorum recessuum impatiens foras erumpere, & splendidum sui spectaculum prębere videatur. Quàm augusta specie legentium animis occurrit cùm ipse suis laudibus christianæ modestię studio apud semetipsum obtrectare non dubitat: cùm in vitam, moresque suos verbis seuerissimis animaduertit; cùm res suas pro Republica gestas ab se penitus abiudicat, ea ad vnum Deum refert auctorem, nec aliud laborum suorum pręmium, quàm rectam conscientiam, & Dei gloriam sibi proponit: cùm ad rumores purpurę suę constantia, grauitate, & pari in vtramque fortunam consiliorum tenore munitum se prębet, superosque omnes votis, precibusque fatigat, ne aut negatus honos demitteret, aut delatus plus æquo efferret animum suum: cùm post adeptam purpuram ad finem vsque vitæ, prout quid prosperi, vel aduersi, aut omninò maioris negotij incidisset, mente terrenis abducta curis, in Deum erecta, atque in grates, aut preces effusa consistit.

Huiusmodi frequentes, & penè quotidiani summi viri in-

ſe metipſum receptus, & pleni feruentiſſimę in Deum charitatis impetus, quos identidem capiebat, non ſecus, ac exercitatio corporis valetudini facere ſolet,virtutem eius minimè remitti, hebetarique ſinebat; fortemque illum in periculis, conſtantem in doloribus, inuictum à voluptatibus,omnis humani terroris expertem præſtabant, atque vt ductum potius rationis, & ſeueras chriſtianę philoſophię regulas, quàm quò ſe humanus ſenſus impelleret in ordinandis ſuis affectibus ſequeretur,efficiebant. Hinc illa, de qua prolixè initio diſputatum à nobis eſt, ſecuritas in obeunda morte, cuius horribili aſpectu cùm mentis oculos porrecta per omnem vitam meditatione duraſſet, callumque in illis ad ſolitos eius formidinum ictus obduci curaſſet; mirum non eſt ſi præſentem, & manus ſibi inijcientem non exhorruit, nec eam quaſi calamitatem aliquam, aut cladem; ſed quaſi metam decurſi mortalis vitę ſtadij, quaſi terminum humanarum miſeriarum, quaſi ianuam æternę adeundę glorię hilaris, & ſecurus adſpexit.

Hinc etiam illa tanto cum plauſu ciuìtatis excepta rei familiaris poſt obitum ordinandę ratio, & nouiſſima de ijs,quę in hoc genere fieri vellet prudentię, & pietatis plena mandata. Quod genus actionis imaginem animi, teſtem vitæ, & morum indicem rectè à ſapientibus nominari haud ſcio, an clarioribus vnquã aliàs documentis perſpectum ſit. Nihil illi optimo fratre charius, nihil lectiſſimis adoleſcentibus fratris filijs iucundius, aut fuit, aut eſſe potuit, propter eorum ſuauiſſimos mores, inſigneſque virtutes, & concordem ſecum, plenumque incredibilis erga ſe obſequij animum,quibus adductus tantum huic generi charitatis indulgebat, vt nullum finem faceret de eorum ornamentis, & commodis amantiſſimè cogitandi, nihil omninò prætermitteret, quò eos quàm beatiſſimos,& quàm ampliſſimos redderet. Vtq; in Patriam ſuã ſexcentos poſt annos alter à clariſſimo ciue ſuo Petro Damiani Romanę purpurę decus inuexerat,pręclarè intelligebat inchoatũ,cõmuni hominum iudicio, & mutilũ relinqui quidquid ad illuſtrandã eo ſplendore poſteritatẽ ſuã effeciſſet, niſi

opi-

opibus illa, & copijs partæ dignitati conuenientibus inſtrueretur, eumque cumulum cępto iam ſibi amplificandæ familiæ operi ab ſe depoſci, ſuique muneris, & beneficij eſſe debere. Cui quidem affectui, & ſponte naturæ, & tot cauſarum grauiſſimarum acceſſione vni omnium flagrantiſſimo, tamen honeſtatis, & communis boni reſpectu, & illuſtris prodẽdi exempli cauſa imperare hactenus potuiſſe; vt chariſſima ſibi capita ſupremis teſtamenti tabulis ab ſe præterita, & externo hæredi poſthabita diſcedere ſuſtineret, inuſitati cuiuſdam animi roboris fuit, & humanarum virium modum propè ſupergreſſę virtutis. Pridem ille ſingulari ſua liberalitate perfecerat, ne ea parte facultatum ſuarum, quam à maioribus accepiſſet, quiſquam alius, quàm eorundem poſteritas augeretur, neque hoc ipſum in ea teſtamenti cera, vbi legata ſcribuntur, prouidere neglexerat. Quæ autem reliqua erant, ne ad Eccleſiam, vndè eſſent profecta, ex tradito Canonum Apoſtolorum pręſcripto, redirent, à ſeuero honeſtatis, & officij cultore caro, & ſanguis (vt vſitato chriſtianę philoſophię dicendi genere vtar) impetrare non potuit, nec vllo molliore affectu fixum, & obduratum in recta ratione exactè ſequenda pectus perrumpere.

Addidit actioni per ſe ſplendidæ claritatem delectus adhibitus in hærede nuncupando; Namque ille ex omnibus Senatorij ſui muneris partibus ea maximè delectabatur, quæ pertinet ad ſummam Religionis tùm conſeruandæ vbi floreret, tùm vndè excidiſſet reſtituendæ, tùm quò adhùc non penetraſſet, inducendæ, ac ſtatuendæ. Cum autem mirificè probaret erectæ nuper ſodalitatis apud Vrbem inſtitutum de hæreticorum ad Eccleſiæ gremium redeuntium fouenda, & adiuuanda conſtantia, deque prouidendo ne quid ad eam labefactandam, validiſſimis telis, inopiæ, egeſtatique liceret, quod huic neophytorum generi interclusus ad patriam reditus, & paternorum bonorum negatus plerumque fructus eſt; ſatis intelligebat ſi ad cauſam tàm præclaram opes, facultateſque ſuas contuliſſet, ne moriendo quidem ſeſe grauiſſimi ſui muneris functionem intermiſſurum, proferendi ſcilicet fidei, & religionis imperij, ſed in acie Eccleſiæ militantis in eorum bellatorum numero

futu-

futurum, qui à loco, quem ad pugnandum acceperint ne profusa quidem anima excessisse laudantur. Cui propterea causæ honorificum hæredis nomen, ac titulum concessisse gloriosius multò, & ad famam, dignitatemque vberius, quàm accepisse, legitimis hæredibus fuit; cum ea re non tàm patrimonio testatoris exclusos se cernant, quàm admissos, & inuitatos ad eiusdem patrimonium longè opulentissimum dignitatis, & gloriæ, quippe cui augendo opes,& copiæ iure naturæ sibi debitæ adhibitæ sint. Patrimonium, inquam, quod non imber edax, non aquilo impotens possint diruere, aut innumerabilis annorum series, & fuga temporum; ad quod adeò neque erugini, neque tineæ euangelico præcepto cauendis accessus est. Quo propterea nomine vir hic maximus cum tota sua posteritate multò iustius, quàm profanus ille vates magnificas voces illas vsurpare potest. Non omnis moriar,magnaque pars mei vitabit Libitinam. Hinc etiam iterum,ac sæpius illa nunquam satis laudata mortis opetendæ securitas, cui sanè nobis clientibus eius, & necessarijs quamquam magna spe ob tanti Patroni iacturam deiectis, non respondere, sensusque, & affectus nostros non accommodare non licuit: neque omninò imperare nobis putuimus ne suppresso dolore tali casui conueniente, pro luctu, & comploratione charorum funeribus debita in plausus inter nos, & gratulationes effunderemur, & actũ esse cum illo præclarè, nec mortuum talem virum, sed ad famæ immortalitatem, ad æternam nominis gloriam, ad nunquam desitura Cœlestis patriæ gaudia emissum,sine fine prædicaremus.

Quod cùm sæpè aliàs fecimus, tùm potissimum ipso exequiarum, & iustorum funebrium die, quæ inter solemnia encæniorum, & festam memoriam dedicati sanctissimo Iesu nomini templi, in quo funeratus est, non casus aliquis, aut fortuna coniecit; sed hoc ipsum agens diuina prouidentia, vt non tàm funere elatus, & sepulturæ traditus, quàm triumphali faustissimarum ceremoniarum pompa,quasi in cœleste capitolium deductus, & illatus sideribus videretur. Macte animi virtute vir clarissimè, interque clarissima sęculi nostri decora,

& exem-

& exempla cùm propter vitam ſtrenuè, & innocenter actam, tùm propter mortem piè, & conſtanter obitam recenſende: Fruere iſtis, ad quæ vnicè per omnem vitam adſpiraſti, Cęleſtis Patriæ gaudijs, & ſanctiſsima amicitiæ iura, quorum te cultorem eximium, dum inter nos ageres, experti ſumus, in iſta ęternæ felicitatis, quam obtines, Regia erga tui cupidos, & ſtudioſos tueri, & retinere non intermitte. Quò fiat vt nequaquam interciſum nobis te moriente tuum patrocinium, ſed meliorem ad vſum translatum diuinæ gratiæ, per te nobis conciliandæ incremento, aſsiduàque præſentia intelligamus; dum nos interea dicta, factaque tua, expreſſamque in ijs vitæ, morumque tuorum imaginem, & quidquid prætereà expleta mortalitate reliquuum inter nos tui, atque ſuperſtes eſt, gratiſsima apud animos noſtros recordatione, quòad vita ſuppeditet, retinebimus.

F I N I S.

